

2. Зеер Є. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. — М.: Академический проект; Фонд «Мир», 2005.
3. Емоційні властивості людини. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4786.html>.
4. Карпов А. В. Психология принятия управленческих решений / Под ред. В. Д. Шарикова. — М.: Юристъ, 1998.
5. Кожан Т. О. Професійна орієнтація: навч. посіб. / Т. О. Кожан. — К.: КНЕУ, 2009. — 214, [2] с.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма. — М.: Знание, 1996.
7. Рибак Л. П., Киптик В. Д. Визначення концепції формування інтелектуальних властивостей людини та цивілізації в період з ХХ по ХХІ сторіччя. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/ii/2008_3/JournalAI_2008_3/Razdel1/05_Ribak_Kiptik.pdf.
8. Силкін О. О. Зміст терміну «професійно значущі якості особистості» і технологія визначення цих якостей для окремого фахівця. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.nbu.gov.ua.
9. Шадріков В. Д. Деятельность и способности. — М.: Логос, 1994.

Статтю подано до редакції 11.05.2012 р.

УДК 331.5:504

М. А. Костенко, асистент кафедри управління персоналом та економіки праці, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

ОЗНАКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто поняття соціальної відповідальності бізнесу та наведено приклади соціально та екологічно безвідповідальної господарської діяльності. Сформульовано ознаки екологічної та соціальної відповідальності бізнесу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціальна відповідальність бізнесу, екологічна відповідальність, економіка, суспільство.

АНОТАЦИЯ. Рассмотрено понятие социальной ответственности бизнеса и приведены примеры социально и экологически безответственной хозяйственной деятельности. Сформулированы признаки экологической и социальной ответственности бизнеса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социальная ответственность бизнеса, экологическая ответственность, экономика, общество.

ANNOTATION. Business social responsibility's questions were considered and the examples of irresponsible economical activity were given. Ecological and social business responsibility's features were formulated.

KEYWORDS: social responsibility of business, ecological responsibility, economy, society.

Постановка проблеми. Оскільки в останні роки у вітчизняній науці приділяється немало уваги соціальній відповідальності бізнесу, корпоративній соціальній відповідальності, але недостатньо уваги при цьому приділяється екологічним питанням, місцю і ролі бізнесу в біосфері, я вирішив, розглядаючи питання відповідальності бізнесу, розширити «традиційні» рамки і, проаналізувавши ряд джерел, викласти у даній статті власний погляд на цю проблему, об'єднавши в дослідженні два аспекти: екологічний та соціальний. Завданням цієї статті є донести до читача обґрунтоване авторське бачення ознак екологічної та соціальної відповідальності бізнесу.

Відповідальність за свої дії — це питання дуже серйозне, яке розглядається різними науково-практичними напрямками у філософії, релігії, економіці, правових дисциплінах тощо. Не применшуючи важливості відповідальності та самовідповідальності кожної особистості, розглянемо питання відповідальності роботодавця, бізнесу (в тому числі й державних інституцій) перед природою і суспільством. Постановка питання відповідальності перед природою (довкіллям) можлива тому, що природа є живою, а господарська діяльність здійснюється в біосфері; якби у світі не було життя, то питання відповідальності перед мертвою природою не можна було б поставити. Зауважу, що діяльність людини в космосі, яка здійснюється на межі, чи за межами біосфери (в традиційному розумінні) не знімає відповідальності з людини за свою діяльність за межами Землі. Виходячи з цього, актуальним є питання забруднення космічного середовища довкола Землі, а також доцільності експериментів з бомбардування людиною комет та руйнування нею інших космічних тіл. І хоча людство вважає, що у нього є право володарювати над природою чи пристосовувати її до своїх цілей і потреб, зрозуміло, що таке пристосування часто завдає шкоди самому людству, а тому треба вносити певні корективи.

Отже, відповідальність роботодавця у соціально-економічній площині не зводиться лише до виконання взятих зобов'язань перед найманими працівниками та споживачами, але розширюється через вплив роботодавця на природу, а отже, і на людину та її соціально-економічну діяльність.

Аналіз останніх публікацій. Питання пошуку гармонії між людиною в її діяльності та довкіллям є не новим, але актуальність його сьогодні посилюється. Відомим українським ученим і управлінцем у галузі сільського господарства, який враховував екологічні принципи для ефективного господарювання, був Ф. Т. Моргун. Вітчизняними вченими, які надають важливості екологічним питанням в економіці, є Ласкавий А. О., Заброцький М. М., Соловій І. П., Душна М. П. та багато інших.

Важливою організаційною подією на шляху ліквідації протиріч між екологією і економікою став симпозіум «Інтеграція екології та економіки» (Салтсжобаден, Швеція, 1982). Багато з його учасників стали засновниками журналу *Ecological Economics* і Міжнародного товариства екологічної економіки (*International Society for Ecological Economics*, скорочено ISEE) [7, с. 437].

Екологічна економіка схожа в дечому з зеленою економікою. «Зелені економісти» вважають економічне зростання позбавленим сенсу, оскільки неможливо безконечно розширювати сферу впливу людини в обмеженому просторі. Саме тому потрібно раціонально використовувати ресурси, а замість максимізації виробництва, споживання, доходів і прибутків, надавати особливу увагу поміркованості й достатності. Тоді це «матиме радикальний, фундаментальний вплив на шлях, яким йде наше життя, і те, яким чином ми трактуємо довкілля» [7, с. 439—440; 9].

У 2000 році ООН були прийняті у Декларації Тисячоліття Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), які спрямовані на збереження населення планети, на підвищення рівня та якості його життя, на безпечне стійке довкілля, а також глобальну співпрацю задля розвитку. Орієнтирами для більшості країн світу, відповідно до прийнятої Декларації Тисячоліття, є 8 цілей, з яких Україна адаптувала для себе 6 і визначила їх стратегічними орієнтирами розвитку на період до 2015 року [6, 223]. Звернемо увагу на дві цілі з шести, які прямо стосуються предмету дослідження даної статті: подолання бідності (ціль 1), стійкий (у нормативних документах часто вживається термін «сталий») розвиток довкілля (ціль 3). Звичайно, повністю подолати бідність у багатомільйонному суспільстві, на мою думку, неможливо, але можна зменшити її масштаби та глибину. Слід зауважити, що соціальна відповідальність бізнесу не зводиться лише до подолання чи зменшення бідності, хоча «подолання бідності» є визначеним стратегічним орієнтиром у нашій державі та суспільстві, що підкреслює актуальність цього питання для економічної науки і практики.

Розглянемо детальніше сутність і складові корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) бізнесу.

Поширеним є визначення КСВ як добровільного внеску бізнесу в розвиток суспільства у соціальній, економічній і екологічній сферах, який пов'язаний з основною діяльністю компанії та виходить за межі визначеного законом мінімуму [4, с. 205]. Але в наших українських реаліях, на жаль, поширені приклади недотримання роботодавцями мінімумів норм і гарантій, які визначені в законах, підзаконних актах, укладених договорах, не кажучи ще й про добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства, громади. Хоча, звичайно, є приклади певних добрих кроків бізнесменів, спрямованих на суспільне благо.

За визначенням, що його сформулювали фахівці Світового банку, корпоративна соціальна відповідальність або соціальна відповідальність бізнесу — це комплекс напрямів політики і дій бізнесу, що пов'язані з ключовими заінтересованими сторонами (стейкхолдерами) та етичними цінностями, які враховують інтереси місцевих співтовариств, навколишнього середовища і спрямовані на стійкий розвиток [4, с. 205]. Як бачимо, за наведеними визначеннями соціальна відповідальність бізнесу стосується також і екологічної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує дискусія щодо того, що саме і скільки повинен зробити соціально відповідальний роботодавець. На мою думку, вимагати від роботодавців занадто багато суспільство не повинне. Для початку роботодавець повинен хоча б добросовісно вести економічну діяльність. В Україні треба поліпшити умови ведення бізнесу, але підприємці повинні вести діяльність «по-білому». На мою думку, дуже негарними є сьгоднішні реалії господарювання та взаємовідносин бізнесу і громади: держава (в тому числі й місцева влада) ще не ліквідувала численних перешкод для ведення чесного бізнесу. У нас немає правової держави і роботодавець, як і простий громадянин, має низьку довіру до влади, в тому числі й до судової її гілки. Часто роботодавець не може захистити себе у цивілізованій спосіб від свавілля чиновників чи корумпованих конкурентів. Привчений жити в реаліях «виживання» 90-х років ХХ ст. далеко не кожен роботодавець нині готовий працювати чесно. Багатьом зручніше давати хабарі корумпованим чиновникам, порушувати екологічні нормативи, вести подвійну бухгалтерію, приховуючи основні грошові потоки, сплачувати досить невисокі заробітні плати своїм працівникам і, звичайно — незначні податки до місцевих і державного бюджетів. За таких умов фінансування підприємцем певного блага (з прихованих ним коштів) для місцевої громади виглядає цинічно. Але, з іншого боку, це (у країнах з нездоровою економікою) є проявом корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, бо не кожен підприємець такі блага фінансує.

Отже, соціальна відповідальність бізнесу є необхідною вимогою й складовою діяльності підприємств, але в різних умовах може бути різним зміст такої відповідальності.

Звернемо увагу на екологічну культуру підприємництва та ефективність господарювання з врахуванням екології. Показники ефективності діяльності суб'єкта господарювання (далі — СГ) повинні охоплювати і характеризувати діяльність суб'єкта в її повноті. Розглянемо два приклади.

Перший: прибуток СГ за 1 рік діяльності 1 млн грн, а рентабельність реалізованої продукції (товарів і послуг) — 15 %; при цьому СГ здійснює практично «безвідходну» діяльність, не завдаючи шкоди природі. Середня заробітна плата працівника становить 4000 грн за місяць. Щодо працівників практично відсутня дискримінація їх трудових прав.

Другий: прибуток СГ за 1 рік діяльності 1,5 млн грн, а рентабельність реалізованої продукції (товарів і послуг) — 18 %. Середня заробітна плата працівника — 4400 грн за місяць. Серед працівників висока плінність кадрів через порушення їхніх трудових прав, особливо в частині нормальної тривалості робочого дня і забезпечення нормальних і безпечних умов праці. Через діяльність такого підприємства на місцевості, де воно розташоване, вміст шкідливих компонентів у питній воді в 40—200 разів перевищує допустимі норми, а сморід у повітрі чути за кілька кілометрів.

Якщо узагальнювати статистичні дані щодо рентабельності, прибутку та заробітної плати, не враховуючи інших соціальних та екологічних показників, то можна зробити висновок, що в регіоні та країні СГ другого типу працюють краще. І так можна прийти до помилкових управлінських рішень щодо розвитку економіки і суспільства.

На таких простих прикладах я показую хибність парадигми пріоритетності вищої прибутковості бізнесу над іншими критеріями його діяльності. А сьогодні науковці та урядовці ще й досі часто головними показниками діяльності бізнесу та економіки зазначають дохід, прибуток, ВВП тощо.

Ще один приклад соціальної безвідповідальності: у село привозять дешеве вино (фальсифікат), яке може бути продане місцевим жителям, які мають невисокий рівень життя і які дорожчого, але якісного вина купили б менше. Це приклад соціальної безвідповідальності бізнесменів сфери торгівлі та злочинної діяльності виробників фальсифікату. Відповідні державні органи, інспекції, які повинні контролювати якість товарів у роздрібній мережі району не виконують належним чином свої функції і «не помічають» недоброякісного товару на полицях магазинів, як цього села, так і всіх

інших сіл району. Це приклад соціальної безвідповідальності державних службовців. А третій приклад у цьому випадку — байдужість більшості самих жителів цього села та відсутність організованих ефективних громадських представницьких органів.

В багатьох країнах світу сьогодні діють ринки органічної сільськогосподарської продукції та екологічно чистих харчових продуктів, а також створена й успішно функціонує відповідна інфраструктура сертифікації, маркетингу і реалізації. Мотивація споживачів органічної продукції поєднує такі вимоги та очікування: здорове та екологічно безпечне харчування; вищі смакові якості; збереження природного середовища в процесі виробництва тощо [1, с. 360].

Хорошим прикладом з діяльності вітчизняного бізнесу є приклад господарювання фермера Володимира Ярошенка з Полтавщини, який надав пріоритет не абсолютному значенню обсягів прибутку, а якості продукції та екологізації виробництва (за певними культурами у його господарстві є ознаки органічного землеробства). Наприклад, кавуни з господарства В. М. Ярошенка стали кращим еко-продуктом в Україні в 2008 р. [8].

Висновки з проведеного дослідження.

Ознаками соціальної та екологічної відповідальності бізнесу є: намагання вести чесний бізнес;

у програмах розвитку бізнесу враховувати інтереси трудового колективу і громади;

у технологічному розвитку прямувати до екологізації діяльності, до «зеленої економіки»;

надавати якісні послуги споживачам, виробляти екологічно чисту продукцію.

Якщо кожен на своєму місці, на своєму рівні буде робити добру справу, тоді й загальний успіх буде. Але для цього треба координувати свою діяльність з іншими. Сьогодні слабкими є саме громади, місцеві товариства або їх просто не існує через байдужість і відчуженість людини від людини. Українське суспільство сьогодні є неорганізованим, особливо, на рівні громад. Вирішення цієї проблеми сприятиме й підвищенню соціальної та екологічної культури та відповідальності бізнесу.

Література

1. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: монографія / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка та д-ра екон. наук, проф. А. М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2008. — 420, [4] с.

2. *Заброцький М. М.* Екологічна відповідальність як вияв духовності особистості // Актуальні проблеми науково-методичного забезпечення освітньої практики в системі післядипломної педагогічної освіти. — Житомир — К.: ЖОППО, 2006. — С. 62—68. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/3275>

3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст. 546, зі змінами й доповненнями. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>

4. *Колот А. М.* Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку: монографія / А. М. Колот. — К.: КНЕУ, 2010. — 251 [5] с.

5. *Мучник А. М.* Оплата праці та біблійні настанови // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України (серія: Економічні науки), 2008. — № 3 (30). — Ч. II. — С. 260—264.

6. *Новікова О. Ф.* Напрями вдосконалення соціального управління в контексті досягнення цілей розвитку тисячоліття в Україні // Збірник наукових статей «Управління розвитком», № 4, 2006. — Харків, ХНЕУ. — С. 223—224.

7. *Соловій І. П., Душина М. П.* Проблеми економіки, охорони довкілля і суспільного прогресу в світлі трансдисциплінарних наукових підходів // Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8—10 квіт. 2009 р., м. Київ. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 434—444.

8. Фермер Владимир Ярошенко: счастье не в деньгах, а в том, чтобы их хватало // *Зерно. Журнал современного агропромышленника.* № 6, 2010. Режим доступу: <http://zerno-ua.com/?p=10260>

9. *Welford, R.* 2007. Corporate social responsibility and Buddhist economics', International Journal of Green Economics, Inderscience, Vol. 1, Nos. 3 — 4.

Статтю подано до редакції

УДК 364

А. С. Коцур, В. М. Островецхов, канд. екон. наук, старший викладач, кафедра управління персоналом та регіональної економіки Тернопільського національного економічного університету

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено особливості сучасної системи соціальних пільг і запропоновані шляхи її оптимізації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Соціальні пільги, соціально вразливі верстви населення, медичне страхування.